

Nr 144

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1962/63 till stöd åt Aktiebolaget Statsgruvor jämte i ämnet väckta motioner.

(1:a avd.)

I propositionen nr 25 har Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 22 mars 1963, föreslagit riksdagen att till Stöd åt Aktiebolaget Statsgruvor å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1962/63 under tionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 5 000 000 kr.

I detta sammanhang har utskottet till behandling förehått dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr Lager (I: 697) och den andra inom andra kammaren av herr Hermanson m. fl. (II: 853), i vilka föreslagits att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om snabb utredning syftande till uppförande av ett statligt järnverk i Mellansverige,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar Gustaf Henry Hansson och Yngve Nilsson (I: 722) och den andra inom andra kammaren av herr Magnusson i Borås m. fl. (II: 877), i vilka hemställts att riksdagen måtte dels bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att ikläda staten garanti intill ett belopp om högst 5 milj. kr. för krediter till Aktiebolaget Statsgruvor, dels i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala, att erforderliga utredningar för avveckling av gruvdriften i Norberg och Håksberg bör ske i sådan takt att resultatet härav kan föreläggas 1964 års riksdag,

dels ock en inom andra kammaren av herr Björkänge m. fl. väckt motion (II: 852), vari hemställts att riksdagen måtte dels till Stöd åt Aktiebolaget Statsgruvor å tilläggsstat II för budgetåret 1962/63 under tionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 2 500 000 kr., dels i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning av Aktiebolaget Statsgruvors och över huvud taget den mellansvenska gruvrörelsens utvecklingsmöjligheter genom en expertkommitté med representanter för bl. a. den enskilda företagsamheten på området i enlighet med vad i motionen anförts.

Beträffande de skäl, som motionärerna anför till stöd för sina yrkanden, hänvisas till motionerna I: 697, II: 877 och II: 852.

Departementschefen har anför följande.

»Aktiebolaget Statsgruvor bildades 1950 för att överta och i den mån ekonomiska förutsättningar bedömdes föreligga driva fyra mellansvenska gruv-

företag, som tidigare ägts av tyska intressenter, nämligen järnmalmgruvor i Håksberg, Norberg och Intrånget samt en gruva vid Stollberg, där en malm med bly, zink och järn tillgodogöres. Driften har hittills uppehållits vid samtliga dessa gruvor. Det ekonomiska resultatet av bolagets verksamhet var under större delen av 1950-talet igenomsnitt tillfredsställande. Bolaget kunde med anlåtande av vinstmedel bekosta undersökningar av malmfyndigheterna samt investeringar för rationalisering och ökning av produktionen. Under senare år har emellertid priserna på bolagets järnmalmprodukter sjunkit betydligt. Följden har blivit, att gruvrörelsen i Håksberg och Norberg åsamkat bolaget förluster, som endast till en mindre del kunnat täckas av vinst från de övriga gruvorna. För innevarande verksamhetsår, som utlöper den 31 mars, beräknas förlusten på bolagets verksamhet i dess helhet uppgå till 2,5 milj. kronor. Den pågående investeringsverksamheten har medfört en icke ringa långfristig skuldsättning och bolagets likviditet är hårt ansträngd. För att verksamheten skall kunna upprätthållas i nuvarande omfattning måste medel tillföras bolaget. För verksamhetsåren 1963/64 och 1964/65 räknar bolaget med ett behov av 6 milj. kronor. Bolaget förutsätter, att driften i Håksberg skall upprätthållas i vart fall under tre år och ämnar framdeles återkomma till medelsbehovet för 1965/66. För drift i Norberg, där malmen f. n. inte kan avsättas, har medel beräknats endast för verksamhetsåret 1963/64.

Orsaken till försämringen av bolagets ekonomi är som nämnts det betydande prisfall, som under senare år inträffat på järnmalmmarknaden. Det tryckta läget synes vara följden av att det totala utbudet av järnmalm ökat i avsevärt snabbare takt än avsättningsmöjligheterna, beroende på en sedan ganska lång tid pågående utbyggnad av världens järnmalmproducerande företag och inte minst exploateringen i stor skala av rika järnmalmfyndigheter i andra världsdelar. Priskonkurrensen från storgruvorna skärpes till följd av de låga frakter, som f. n. tillämpas i oceanfart. I likhet med bolagsledningen är jag böjd för att anse den aktuella situationen för bolagets järnmalmgruvor — en situation i vilken flera av de mellansvenska gruvföretagen befinner sig — såsom resultatet av en strukturell förskjutning av marknadsläget, som kan få bestående verkningar under överskådlig tid.

Frågan vilka åtgärder som bör vidtagas med avseende på bolagets verksamhet måste bedömas under hänsynstagande till de samlade kostnader, som uppkommer för företaget och för det allmänna vid olika alternativ. Jag har i flera olika sammanhang klart uttalat, att kravet på lönsamhet inte i längden får eftersättas när det gäller de statliga företagens verksamhet. Denna uppfattning har jag även i detta fall. Ett alternativ, som innebär nedläggning av de förlustbringande enheterna, kan därför inte lämnas ur räkningen. Arbetsmarknadsstyrelsen har beräknat, att den omställning av arbetskraften, som skulle bli nödvändig vid nedläggelse av driften i Håksberg och Norberg, skulle medföra utgifter för statsverket av inemot 5 milj. kronor. Då omställningen redan efter ett par år kan väntas ge en samhällsekonomisk vinst, i det att arbetskraften kommer in i lönsam produktion, vill styrelsen

inte av arbetsmarknadspolitiska skäl påfordra, att gruvdriften uppehålls under så lång tid som bolaget avser, om ej företagsekonomiska skäl talar därför.

Arbetsmarknadsstyrelsen har i sina kalkyler inte i full utsträckning kunnat beakta alla de förluster, som vid omplacering av arbetskraften uppstår exempelvis på grund av att bostäder och gemensamma samhällseliga anordningar m. m. inte blir helt utnyttjade. Detta förhållande rubbar dock inte den principiella ståndpunkt, som jag nyss givit uttryck för och som tydligen delas av styrelsen.

Vad angår de företagsekonomiska synpunkterna på föreliggande fråga kan framhållas följande.

För bolaget skulle det uppenbarligen innebära en ekonomisk lättnad att lägga ned driften vid Håksberg och Norberg och låta det allmänna svara för kostnaderna för arbetskraftens förflyttning och omställning till annan verksamhet. Huruvida betryggande ekonomi kan ernås i bolagets kvarvarande verksamhet är dock oviss. Bolaget kommer nämligen även efter driftens upphörande att ha kostnader för de nedlagda gruvorna. Exempelvis blir räntorna för de lån som tagits för tidigare investeringar betungande. Det är knappast sannolikt, att betryggande driftsekonomi kan säkerställas i den kvarvarande verksamheten, om inte bl. a. räntebelastningen avlyftes. Detta förutsätter antingen fortsatta årliga tillskott av medel eller en finansiell rekonstruktion, varvid medel för betalning av bolagets låneskuld ställs till förfogande.

Bolaget har emellertid inte förordat nedläggningsalternativet utan hemställt om temporärt stöd i avvaktan på att betingelserna för den framtida driften klarlägges. Flertalet remissinstanser har, låt vara med olika motivering, anslutit sig till bolagets linje. Förslaget grundar sig bl. a. på att det inte är uteslutet att avsättning framdeles kan vinnas inom landet för de i Håksberg och Norberg utvunna järnmalmsprodukterna. För denna uppfattning, som delas av länsstyrelsen i Västmanlands län, talar att dessa produkter vid försäljning till svenska förbrukare inte belastas med frakt- och omlastningskostnader i den utsträckning som sker vid nuvarande exportförsäljning. Det är för dagen vanskligt att bedöma huruvida det är realistiskt att räkna med ifrågakvarande avsättningsmöjligheter. Resultatet av vissa sonderingar, som gjorts hos företag inom järnhanteringen, tyder dock på att intresse kan finnas för att framdeles utnyttja malmen från Håksberg och Norberg för inhemsk järnframställning.

Av hänsyn till de anställda och då viss tid erfordras för planering av erforderliga avvecklings- och omställningsåtgärder kan en omedelbar nedläggning av driften inte komma i fråga. Av vad jag tidigare sagt framgår vidare att det finns skäl för att bereda företaget rådrum för fortsatta undersökningar om avsättningsmöjligheterna för malmen inom landet. I vissa remissyttranden har föreslagits, att bolagets verksamhet skulle underkastas en teknisk-ekonomisk analys av utomstående expertis för att närmare utvärdera lönsamhetsförutsättningarna. Enligt vad jag inhämtat har viss dylik

utredning redan tidigare gjorts. Resultatet tyder på att driften tekniskt sett är väl ordnad och att nämnvärda ytterligare rationaliseringsvinster knappast kan påräknas. Självfallet bör dock en fortlöpande teknisk-ekonomisk översyn av driften ske med sikte på att tillvarata uppkommande nya möjligheter att ytterligare bringa ned produktionskostnaderna. Härvid kan även medverkan av utomstående expertis visa sig ändamålsenlig.

De fortsatta undersökningarna rörande betingelserna för den framtida driften vid bolagets olika gruvor bör inriktas på att uppnå långsiktiga lösningar. Därvid kan olika alternativ komma att aktualiseras för olika gruvor inom bolaget och en mer eller mindre långtgående integration åstadkommas med andra statliga eller enskilda företag på området. Om riksdagen inte har något att erinra däremot, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att vidta de dispositioner beträffande bolaget, som med hänsyn till de anställda och statens ekonomiska intresse kan befinnas ändamålsenliga.

De utredningar m. m., som sålunda återstår att genomföra för att driftsbetingelserna i Håksberg och Norberg skall kunna klarläggas, bör verkställas så snabbt som möjligt. Det är vanskligt att bedöma hur lång tid som kan erfordras härför. Jag utgår dock från att läget skall kunna överblickas med större grad av säkerhet om något år. Bolagets framställning ger vid handen, att dess nuvarande medel och kreditresurser är otillräckliga för att gruvdriften skall kunna upprätthållas annat än under en kortare tid. Med hänsyn till vad som anförts i det föregående är det av vikt, att bolaget inte kommer i ett sådant tvångsläge, att dess verksamhet måste upphöra av brist på rörelsemedel. I rådande läge ter det sig inte förenligt med sunda finansieringsprinciper att bolaget söker täcka sitt medelsbehov genom ytterligare krediter. Jag förordar därför, att medel anvisas å riksstaten till stöd åt bolaget. Storleken av medelsbehovet kan på grund av ovissheten i fråga om avsättningsläget för malmprodukterna och leveransernas fördelning i tiden inte f. n. bestämt anges. För att akuta likviditetskriser skall kunna förebyggas med säkerhet och bolaget sålunda beredas det avsedda rådrummet synes ett belopp av 5 milj. kronor böra stå till förfogande. Då bolagets likviditetsläge redan nu är hårt ansträngt och därför finansieringsstödet torde behöva utnyttjas inom den allra närmaste tiden bör medlen anvisas på tilläggsstat för innevarande budgetår.

Aktierna i Aktiebolaget Statsgruvor är i statens räkenskaper upptagna till ett värde av 12 milj. kronor. Någon utdelning å aktierna har inte hittills förekommit. Bolagets utsikter för framtiden är sådana, att någon utdelningsbar avkastning framdeles inte torde kunna påräknas. Det bokförda värdet av aktierna bör därför i princip skrivas av. Frågan om erforderligt avskrivningsanslag kommer att anmälas av chefen för finansdepartementet i annat sammanhang.»

Utskottet. Det ekonomiska resultatet av Aktiebolaget Statsgruvor, som driver ett antal mellansvenska gruvföretag, var under större delen av 1950-talet i stort sett tillfredsställande men har därefter avsevärt försämrats. Den

av bolaget producerade järnmalm, som huvudsakligen sålts på export, har mötts av betydande avsättningssvårigheter i och med att nya stora malmfyndigheter exploaterats i en del transoceaniska länder. Sänkta frakter under senare år ha ytterligare försvårat bolagets konkurrensmöjligheter. Detta har bl. a. medfört att gruvorna i Håksberg och Norberg åsamkat bolaget förluster, som endast till en mindre del kunnat täckas av överskott från de övriga gruvorna. Driften vid dessa båda gruvor har ansetts icke kunna upprätthållas utan kapitaltillskott. I den föreliggande propositionen föreslås att ett belopp av 5 milj. kr. anvisas till stöd åt bolaget.

Utskottet instämmer i departementschefens uttalande, att kravet på lönsamhet ej i längden får eftersättas då det gäller de statliga företagens verksamhet. Undersökningar böra därför snarast komma till stånd i syfte att ernå en långsiktig lösning av bolagets situation. Därvid erbjuda sig olika alternativ såsom försäljning, utarrendering och avveckling av i varje fall de direkt förlustbringande gruvorna. Försäljnings- och utarrenderingsalternativen böra härvid ägnas särskild uppmärksamhet. Då viss tid erfordras för planering av erforderliga omställnings- och avvecklingsåtgärder och skäl anses föreligga att jämväl bereda företaget rådrum för fortsatta undersökningar om dess avsättningsmöjligheter för malmen inom landet, anser utskottet att bolaget temporärt bör erhålla ekonomiskt stöd. Det bör, såsom departementschefen föreslagit, ankomma på Kungl. Maj:t att välja den med hänsyn till statens ekonomiska intresse fördelaktigaste lösningen, varvid rimliga hänsyn jämväl böra tagas till de anställda, och att därefter anmäla för riksdagen vidtagna åtgärder.

De fortsatta undersökningarna böra bedrivas skyndsamt. Då det givetvis måste bli beroende av omständigheterna, huruvida eventuella förhandlingar kunna slutföras i så god tid att proposition i ämnet kan föreläggas nästa års riksdag, torde motionerna I: 722 och II: 877, såvitt nu är i fråga, icke böra föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottet kan icke finna påkallat att i detta sammanhang igångsätta en omfattande utredning om hela den mellansvenska gruvindustriens situation och utvecklingsmöjligheter. Motionen II: 852, såvitt nu är i fråga, torde därför icke böra föranleda någon riksdagens åtgärd.

Av det anförda följer att utskottet avstyrker jämväl motionerna I: 697 och II: 853.

Då enligt vad utskottet inhämtat största delen av det äskade beloppet erfordras redan under innevarande budgetår, torde detsamma nu böra anvisas. Motionen II: 852 avstyrkes alltså även i denna del.

I motionerna I: 722 och II: 877 har yrkats att det ekonomiska stödet från staten skulle ges bolaget i form av kreditgaranti för lån. Utskottet vill i anledning härav erinra om att det här gäller att under ett kortare rådrum — närmast från samhälls- och arbetsmarknadssynpunkter — ge bolaget möjlighet att upprätthålla driften. På grund härav och med hänsyn jämväl till nuvarande bedömning av bolagets framtid och till den stora skuldbelastning, som bolaget redan drages med, anser utskottet lämpligast att det er-

forderliga medelstillskottet lämnas i form av riksstatsanslag. Förenämnda båda motioner avstyrkas alltså även i denna del.

Utskottet hemställer,

I. att motionerna I: 697 och II: 853 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda;

II. att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 722 och II: 877 samt II: 852, samtliga motioner i vad de avse medelsanvisningen, till *Stöd åt Aktiebolaget Statsgruvor* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1962/63 å driftbudgeten under tionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 5 000 000 kr.;

III. att motionerna I: 722 och II: 877, i vad de avse skrivelse till Kungl. Maj:t, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda;

IV. att motionen II: 852, i vad den avser skrivelse till Kungl. Maj:t, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 24 maj 1963

På statsutskottets vägnar:

ERNST V. STAXÄNG

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet har närvarit

från första kammaren: herrar Näsström, Gillström, Boman, Einar Persson, Ivar Johansson, Virgin, Fritz Persson, Rikard Svensson, fru Wallentheim, herrar Per Jacobsson, Mårtensson, Bertil Petersson, Källqvist, Thorsten Larsson och Åkerlund; samt

från andra kammaren: herrar Staxäng, Gustafsson i Stockholm, Ståhl, Karlsson i Olofström, Svensson i Stenkyrka, fröken Elmén, fru Lewén-Eliasson, herrar Svensson i Ljungskile, Lassinantti, Johansson i Norrköping, Gustafsson i Uddevalla, Kellgren, Bohman, Gustafsson i Kårby och Berg.

Reservationer

- 1) av herr *Åkerlund*;
- 2) av herr *Lassinantti*.